

पर्यटन व्यवसायातील उद्योजकता

मार्गदर्शक

डॉ. के. बी. मोहरीर
महाराष्ट्र भारत

संशोधनकर्ता

कु. सुमिता चिटमलवार
महाराष्ट्र भारत

पर्यटन व्यवसाय हा बहुआयामी होत चालला आहे. अनेक सेवा संधी या व्यवसायात निर्माण होत आहे. कारण हे पर्यटन क्षेत्र विकसनशील प्रगतिशील, होत आहे. यामध्ये नाविन्यता, कल्पकता, सेवा योजना, नवनवीन पर्यटन स्थळ निर्मिती या उद्योजकीय संकल्पनांना खुप वाव आहे.

युवा वर्गाला पर्यटन स्थळानजीकच्या उत्पादनाला मोठी बाजारपेठ उपलब्ध करून देण्याची क्षमता पर्यटन उद्योगात आहे. व्यक्ती वेगवेगळ्या कारणांसाठी प्रवास करीत असतो. या प्रवासात त्याला काय काय सेवांची गरज आहे. या बाबी लक्षात घेऊन युवकांनी त्या पूर्तता करण्यासाठी स्वयंरोजगार सुरू केल्यास पर्यटक ग्राहकांचे समाधान होईल तसेच तरूणांचा स्वतःचा स्वयंरोजगाराचा प्रश्न सुटेल पात्रतेनुसार, रुचीनुसार, परिस्थितीनुसार करिअर निवड केल्यास हमखास यश मिळेल

हॉटेल्स व मॉटेल्स :-

खाद्य पदार्थाची अतिरुची लक्षात घेता शुद्ध शाकाहारी भारतीय चवींचे, महाराष्ट्रातील पारंपारीक मराठमोळ्या चवीचे पदार्थ तयार करणे यालासुधा महाराष्ट्र पर्यटन स्थळी चांगला भाव मिळेल हॉटेल मैनेजमेंट कोर्स करणाऱ्या युवकांनी नवीन तंत्रानुसार काही खाद्यपदार्थाच्या प्रकारांचा समावेश सुधा करण्यास वाव आहे. त्यापासून रोजगार संधी उपलब्ध होतील, वाढत राहतील

पर्यटक सेवा क्षेत्र :-

डॉ. के. बी. मोहरीर

कु. सुमिता चिटमलवार

1 Page

सेल्स, मार्केटिंग स्टाफ, रिझर्व्हेशन कांडटर स्टॉफ, ट्रिस्ट गाईड, टूर प्लॅनिंग एजन्सीज प्रसिद्ध स्थळे हिल स्टेशन, निसर्ग दर्शन, रेल्वे बस होटेल, आरक्षण ई अशा विविध नोकच्या टूर ट्रॅकल्स एजन्सीमधून उपलब्ध होतील. पर्यटन व्यवसायामध्ये संवाद कौशल्य हा सर्वात महत्वाचा फॅक्टर आहेत तरी युवकांनी भारतीय भाषा तसेच विदेशी भाषा, चायनिज, जपानी, फ्रेंच, रशियन, जर्मन भाषा शिकुन आत्मसात कराव्यात आज जे विदेशी पर्यटक अजिंठा, वेरूळ किंवा अन्य पर्यटन स्थळे पाहण्यासाठी येतात त्यांना दुभाषकाची फार मोठी अडचन भासते ती दुर होईल जागतिकीकरणामध्ये जगतिकी करणामध्ये जग भाषेने अधिकाअधिक एकमेकांच्या जवळ येत चाललेले दिसते. तसेच भौगोलिक ज्ञान असणाऱ्यांना तरुणांना सुध्दा माहिती व्यवस्थीत देता येईल. ऐतिहासिक गडकिल्ले, प्राचीन देवस्थाने त्या पर्यटन स्थळी, पौराणिक, ऐतिहासिक माहिती असणाऱ्या युवकांना दूरिस्ट गाईड, इंटरप्रिंटर हे व्यवसाय यशस्वीपणे चालवता येतील.

स्थानिक नागरिकांना रोजगार व्यवसाय :-

यामध्ये पर्यटकांना मार्गदर्शन, भारवाहक, माळीकाम पर्यटकांची निवास व्यवस्था, वनौषधी विक्री केंद्र, हस्तकलेची दालने हे व्यवसाय स्थानिक लोकांना करता येऊ शकतील. स्थानिक तरुणांनी कौशल्य प्राप्तीसाठी अल्प मुदतीचे अभ्यासक्रम करावेत त्यायोगे पर्यटन व्यवसाय निर्मिती होऊ शकेल ग्रामीण कल्पकतेला वाव मिळेल. त्यापासून चांगले आर्थिक उत्पन्न मिळू शकेल.

शैक्षणिक व्यवसाय :-

प्लॅनिटोरियम (नभांगण दर्शन), त्याच बरोबर संस्कृती दर्शन राज्यनिहाय संस्कृती, संगीत नृत्य, वाद्य चित्रकला अलंकार खेळ पोशाख अशी वेगवेगळी वैशिष्ट्ये काही विशेष कालावंतींनी आपली कला सादरीकरणात प्रसिद्ध पर्यटन स्थळांमधुन आकर्षक जाहिरात केली तर ते पर्यटकांसाठी उत्कृष्ट करमणुकीचे साधन ठरेल त्यातुन स्थानिक व्यवसायिकांना उत्पन्न मिळेल. पर्यटन ऐंटरटेनमेंट हा एक व्यवसाय नावारूपास येईल. त्यामधुन हळूहळू स्थानिक कलाकार कला क्षेत्रात पुढे येतील.

कार टुरिझम :-

स्वतःच्या वाहनाने पर्यटनाचा आनंद घेणाऱ्या पर्यटकांना गाईडची गरज असते. त्यामध्ये रस्ते, ट्रॅफिक जॉम, हवामान, रम्य स्थळे, पेट्रोल पंप, सर्विस सेंटर्स, प्रादेशिक

डॉ. के. बी. मोहरीर

कु. सुमिता चिटमलवार

2Page

भाषा, माहिती त्वरीत मिळते उदाहरणार्थ जीआसी मार्केटींग एजन्सी असा व्यवसाय पुढे येत आहे हा व्यवसाय विकसनशील आहे.

साहस पर्यटन :-

धाडसी तरूणांची साहसीवृत्ती लक्षात घेता त्यांना सुध्दा पर्यटनाचा आनंद मिळावा त्यासाठी गिर्यारोहण, समुद्र भ्रमण त्याचबरोबर पॅरॉग्लायडिंग, सर्फिंग असा थरारक अनुभानाच्या विविध डोंगर माथ्याच्या ठिकाणी साहस झोन तयार होऊ लागले आहेत. मोकळ्या मैदाने असणाच्या पर्यटन स्थळी हॉर्स रायडिंग सारख्या सोयी उपलब्ध कराव्यात अनेक हौसी व धाडसी तरूण पर्यटनाचा खराखुरा आनंद उपभोगतील. फार मोठे उत्पन्नाचे साधन स्थानिक लोकांना मिळू लागेल.

कृषी पर्यटन विकास :-

यासाठी कृषी पर्यटनासाठी नैसर्गिक पाश्वर्भूमी असावी लागते. पर्यटकांना निसर्गाच्या सानिध्यात ग्रामीण जिवनाचा खराखुरा आनंद उपभोगता आला पाहिजे. तेथे मुख्यतः प्रवास योग्य सुविधा असणे आवश्यक आहे. तरच पर्यटन केंद्र भरभराटीस येईल, नावारूपास येईल स्थानिक उदयोजकांना वर्षभर उत्पन्न मिळू शकेल. त्याच बरोबर अनेक खेडयांची आर्थिक स्थिती सुधारेल. बन्याच काळापासून संपूर्णपणे पर्यटन स्थळे असलेली ठिकाणे कृषी पर्यटनासाठी निवडावीत.

हॉटेल्स ग्रामीण लुक असणारे फार्म हाऊस, बैलगाडी, व फोन व्यवस्था, शेळ्यांचा गाईचा गोठा, इमु फॉर्म, ग्रीन हाऊस, महाराष्ट्रीयन जेवन, ग्रामीण पद्धतीची न्याहारी सेवा, महिला बचत गट सुध्दा असे काही उदयोग पर्यटन स्थळी चालवु शकतात. त्यांच्या बरोबर गरीब व गरजु महिलांना शिक्षीत मुलींना रोजगार मिळू शकेल. याचबरोबर विशिष्ट ग्रामिण कला, सण साजरे, घोडेस्वारी, म्हैसन्बैल शर्यत अशा लोक कला पर्यटकांना दाखविल्यास लोकांचे आकर्षन पर्यटनाकडे वाढेल. स्थानिक तरूण कलाकारांना करमणुक उद्योग साधन मिळेल. लोकप्रिय नृत्य, लावणी, शेकोटी गीते, भजन, किर्तन, लेंग्विम खेळ हे सुध्दा पर्यटकांचे आकर्षन ठरू शकेल.

कृषी पर्यटनामध्ये संस्कृतीचे आदान प्रदान शहरी लोकांना खन्याखुन्या ग्रामीण भाषा, वेशभुषा, स्थानिक कला, एकुण जीवन पद्धती हे अगदी जवळून पाहावयास मिळते कृषी पर्यटनाचा फार मोठा प्लस पॉईट शहरी लोकोंनी अनुभवावा कृषीप्रधान निवळ शहरी लोकांनी ही माहिती पर्यटनातून घेतल्यास खरे भारत दर्शन होइल.

हेत्थ दुरिज्ञम :-

डॉक्टरांच्या विविध शाखांचा विस्तार, आयुर्वेद निसर्गोपचार पध्दतीकडे लोकांचा ओढा राहील पर्यटन स्थळी पंचकर्म मसाज थेरेपी सेंटर्सला मोठा वाव आहे. भारतातील आधुनिक सुसज्ज हॉस्पीटल, उच्च कौशल्य असलेले डॉक्टर आणि उपचारासाठी येणारा खर्च तुलनात्मक दृष्ट्या कमी आहे. परदेशात उपचारांसाठी दीर्घकाळ थांबावे लागते परंतु भारतात त्वरीत उपचार करावयास मिळतात या सुखसोयीमुळे भारतात हॉस्पीटल पर्यटकांचे प्रमाण दरवर्षी ३० टक्के वाढत आहे महाराष्ट्रात विविध ठिकाणांना भेटी देणाऱ्या परदेशी पर्यटकांची संख्या वर्षाचा ५.१ मिलियन इतकी आहे.

जीवनात प्रत्येक व्यक्तीला कोणत्या ना कोणत्या कारणाने पर्यटन करावे लागते त्यामुळे पर्यटनाचे विविध प्रकार व त्यामुळे अनेक संधी निर्माण झालेल्या आहेत. वेगवेगळ्या प्रकारचे पर्यटन, वेगवेगळा वयोगट, त्यांचे पर्यटन, त्यांच्या कालावधी या सगळ्या बाबींचा युवकांनी अभ्यास करावा युवावर्ग यामधुन आपल्याला कोणकोणत्या संधी उपलब्ध आहेत यांचा अभ्यास करून स्वतःचा स्वयंरोजगार सुरू करू शकतील.

पर्यटन व्यवसायात पदार्पण करू इच्छिणाऱ्यांनी या व्यवसायाची काही नीतीमूळ्ये व तत्वे सांभाळून व्यवसाय केला तर त्यांना चांगली संधी या व्यवयायात आहे.

उद्दीष्टये :-

१. पर्यटन क्षेत्रातुन प्राप्त होवू शकणाऱ्या उदयोगांचा शोध घेणे.
२. पर्यटनाकडे तरूण वर्गाचा लक्ष केंद्रीत करणे.
३. तरूण पिढीला स्वयंरोजगाराकरिता प्रेरित करणे
४. हॉटेल्स उद्योगातुन प्राप्त होणाऱ्या रोजगारांचा शोध घेणे.
५. पर्यटन क्षेत्रातुन मिळणाऱ्या उत्पन्नात वाढ करणे.

गृहितके :-

१. पर्यटन क्षेत्रात उदयोगांच्या बन्याच संधी उपलब्ध आहे.
२. पर्यटन व्यवसायाकडे वेगळ्या दृष्टीने बघणारो तरूण वर्ग आकर्षित होत आहे.
३. तरूण पिढी रोजगाराच्या दृष्टीने स्वयंरोजगाराकडे प्रेरित होत आहे.
४. पर्यटन क्षेत्रातुन मिळणाऱ्या उत्पन्नात वाढ होत आहे.

५. हॉटेल उद्योगातुन प्राप्त होणारे प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रोजगाराचे प्रमाण विकासाच्या मार्गावर आहे.

निष्कर्ष :-

१. पर्यटनातुन प्राप्त होऊ शकणाऱ्या उद्योगांचे ज्ञान समाजाला देण्याची आवश्यकता आहे.
२. तरुण वर्गाचे लक्ष पर्यटन उद्योगांकडे केंद्रित करण्याकरीता आवश्यक असणारे शिक्षण-प्रशिक्षणाची व्यवस्था सर्वत्र उपलब्ध नाही.
३. स्वयंरोजगाराकरीता आवश्यक असणारे भांडवलाची कमतरता जाणवते.
४. पर्यटन हा एक आर्थिक विकास घडविणारा तिसऱ्या स्तरावरील महत्वाचा उद्योग आहे. तरी सुधा त्यापासुन मिळणारे उत्पन्नाचे प्रमाण कमी आहे.

शिफारशी :-

१. पर्यटनाच्या बाबतीत समाजाला जागृती करण्याची आवश्यकता आहे.
२. सरकार व्वारे ग्रामिण-शहरी स्तरावर पर्यटनाच्या बाबतीत शिक्षण प्रशिक्षणाची व्यवस्था असणे आवश्यक आहे.
३. तरुण वर्गाला स्वयंरोजगाराकडे प्रेरित करण्याकरिता आवश्यक असणारे भांडवल मिळविण्याचे विविध स्रोत सरकारने उपलब्ध करून दिले पाहिजे.
४. सरकारने, समाजाने, आपल्या संपूर्ण देशाने पर्यटन क्षेत्राकडे सकारात्मक दृष्टीने, उद्योगाच्या दृष्टीने बघणे आवश्यक आहे तरच त्यातुन प्राप्त होणारे उत्पन्नात आणखीण वाढ होइल.

संदर्भसूची :-

१. वर्तमानपत्रे :- पुन्यनगरी / लोकमत
२. पर्यटन एवं हॉटेल उद्योग :- डॉ. अभिनव कमल रैना, डॉ. भूराराम सारण.
३. उपक्रमातील कांतीदृष्टी :- डॉ. राम शेवाळकर